СТИМУЛЮВАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЗАОХОЧЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ НАГОРОДАМИ

Шевченко В. В., Плескач В. П., Дробітько І. О.

Акцентовано увагу на ролі стимулювання винахідницької діяльності у збільшенні рівня інноваційної активності організацій. Розглянуто статистичні дані в Україні щодо кількості поданих заявок на винаходи, отриманих патентів та використаних запатентованих технічних рішень. Встановлено факти присвоєння почесного звання «Заслужений винахідник України» та визначено тенденції у нагородженні. Виконано аналіз розподілу відзнак за територіальним розташуванням організацій і винахідників та визначено області країни, де отримано найбільшу кількість державних нагород. Відображено динаміку отримання науковими організаціями патентів України на винаходи, а також використання в діяльності підприємств винаходів і корисних моделей. Зроблено висновки щодо зниження кількості отриманих відзнак в областях країни, що є лідерами за показниками винахідницької активності, а також зменшення загальної кількості присвоєних винахідникам України почесних звань.

Акцентировано внимание на роли стимулирования изобретательской деятельности в увеличении уровня инновационной активности организаций. Рассмотрены статистические данные в Украине о количестве поданных заявок на изобретения, полученных патентов и использованных запатентованных технических решений. Установлены факты присвоения почетного звания «Заслуженный изобретатель Украины» и определены тенденции в награждении. Выполнен анализ распределения наград по территориальному расположению организаций и изобретателей и определены области страны, где получено наибольшее количество государственных наград. Отражена динамика получения научными организациями патентов Украины на изобретения, а также использования в деятельности предприятий изобретений и полезных моделей. Сделаны выводы о снижении количества полученных наград в областях страны, являющихся лидерами по показателям изобретательской активности, а также уменьшении общего количества присвоенных изобретателям Украины почетных званий.

Special attention is given to importance of inventive work motivation for increase of company's innovation activity. The author reviews statistical data about submitted applications for an inventions, obtained patents and used patented knowledge in Ukraine. The author also established the facts of bestowal the title "Honoured inventor of Ukraine" and determined the trends for awarding. The study analyzed the awards distribution in terms of companies and inventors location and determined the regions where the most state awards had been obtained. The article represents the dynamics of patents for an inventions obtaining in Ukraine as well as application of inventions and utility models by the companies. It was concluded that number of received awards had been decreased in the regions leading in inventive work. It was also noted that total number of honoured titles awarded to Ukrainian inventors had been reduced.

Шевченко В. В. — провідний фахівець з винахідницької роботи НКМЗ, intel@ukrpost.net

Плескач В. П. — нач. відділу інформаційно-аналітичного забезпечення НКМЗ

Дробітько І. О. — нач. бюро інтелектуальної власності НКМЗ

НКМЗ – Новокраматорський машинобудівний завод, м. Краматорськ.

УДК 331.101.3 + УДК 331.97 + УДК 331

Шевченко В. В., Плескач В. П., Дробітько І. О.

СТИМУЛЮВАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЗАОХОЧЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ НАГОРОДАМИ

В Україні динаміка інноваційної діяльності є досить невиразною. Однією з причин недостатньої інноваційної активності є її неефективне стимулювання. Стимулювати науково-технічний прогрес необхідно на всіх етапах життєвого циклу нововведень від фундаментальних досліджень, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт до впровадження розробок у виробництво, враховуючи пріоритетність напрямків науково-технічної та інноваційної діяльності [1; 2].

Система державного стимулювання повинна сприяти підвищенню конкурентоспроможності економіки, активізації застосування інновацій і винахідницької діяльності, яка забезпечує матеріалізацію знань науково-технічної сфери та створення й використання винаходів і корисних моделей, тобто результатів інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, що відповідають умовам патентоздатності.

Питанням винахідницької діяльності, патентного захисту технічних розробок, творчої мотивації винахідників та стимулювання новаторства в Україні присвячені публікації вітчизняних науковців і дослідників Г. Андрощука [2; 3], П. Крайнєва [4; 5], О. Амоші [6], А. Горнісевича [7], В. Болгова [8], І. Петрової [1].

Так в дослідженні [1, с. 139, 141] зазначено, що при вирішенні завдання мотивації та стимулювання інноваційної праці потрібне, зокрема, застосування організаційних, економічних, психологічних, матеріальних та нематеріальних стимулів. Істотне значення для стимулювання винахідництва та інноваційної діяльності має моральне заохочення авторів у вигляді включення в члени винахідницьких клубів, публікації про авторів і створені винаходи у друкованих органах, видачу грамот, присудження почесних звань тощо.

В роботах [8; 9; 10; 11] наведено дані щодо винахідників України та заохочення кращих новаторів державними нагородами, але аналізу фактів присвоєння нагород за кількісними та регіональними ознаками не виконувалось.

У проекті Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року [12, с. 31] зазначено, що одним із стратегічних напрямів розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні є розвиток системи стимулювання.

В роботах [13; 14] авторами було розпочато дослідження питань стимулювання винахідництва, новаторської діяльності та технічної творчості, як частини сфери інтелектуальної власності, державними відзнаками, де, зокрема, були зроблені висновки щодо зниження на протязі 2004-2013 років загальної кількості присвоєних державних нагород українським винахідникам.

Метою даного дослідження є встановлення фактів присвоєння державних нагород винахідникам України за період із 1991 по 2015 роки, виконання аналізу регіонального розподілу нагород та визначення тенденцій у нагородженні винахідників України.

В Україні вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги в розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, у відповідності із Законом [15], є державні нагороди України. Почесні звання України є окремими видами державних нагород і присвоюються громадянам, які працюють у відповідній галузі економічної або соціально-культурної сфери, мають високі трудові досягнення та професійну майстерність. Висунення кандидатур до відзначення державними нагородами здійснюється за місцем роботи осіб, яких представляють до нагородження, у трудових колективах підприємств, установ та організацій. Подання про присвоєння почесних звань вносяться, зокрема, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, обласними державними адміністраціями, а також творчими спілками та об'єднаннями громадян. Органи, яким надано право вно-

сити подання про присвоєння почесних звань, надсилають на ім'я Президента України зазначене подання і нагородний лист, у якому зазначаються конкретні заслуги особи, що стали підставою для порушення клопотання про присвоєння почесного звання. Особі, удостоєній почесного звання, вручаються посвідчення до почесного звання та нагрудний знак зі срібла, напис на якому відповідає назві почесного звання [15–17].

Серед почесних звань окрему роль відіграє звання «Заслужений винахідник України». Присвоєння звання «Заслужений винахідник України», згідно Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [18], розглядається як вид державного стимулювання створення та використання винаходів і корисних моделей. Почесне звання «Заслужений винахідник України» присвоюється авторам упроваджених винаходів, що мають важливе економічне та соціальне значення, а також особам, які мають заслуги в розвитку винахідництва.

З офіційних ресурсів [19; 20] та на основі результатів дослідження [13] було встановлено, що на протязі 1991–2015 років відбувалось щорічне присвоєння звань, при цьому за цей період відзнаки отримали 212 осіб, див. табл. 1.

Таблиця 1

Кількість присвоєних звань «Заслужений винахідник України» в 1991-2015 рр.

	1991-1995 (5 років)	1996-2000 (5 років)	2001-2005 (5 років)	2006-2010 (5 років)	2011-2015 (5 років)	1991-2015 (25 років)
Кількість присвоєних звань «Заслужений винахідник України»	54	48	28	51	31	212

Співставлення даних із 1991 по 2015 рр. (див. табл. 1) показує зростання кількості нагород до 51 звання за період із 2006 по 2010 рр. після зниження у попередні періоди (1996–2000, 2001–2005) та наступне зниження загальної кількості присвоєних звань до 31 за останні 5 років. Варто також зазначити, що у 2014 році було присвоєно лише 1 звання «Заслужений винахідник України», яким було відзначено винахідника із Закарпатської області. При цьому найбільше нагород було вручено в 1995 році 29 винахідникам України, з яких 10 – винахідникам Київської області та міста Київ, 5 – Миколаївської області та 1-3 нагороди представникам ще 9 регіонів України.

На основі аналізу фактів присвоєння почесних звань «Заслужений винахідник України» за територіальним розташуванням організацій і винахідників з'ясовано, що з 25 адміністративно-територіальних одиниць (регіонів) 23 мають факти присвоєння звань, див. табл. 2.

Таблиця 2

Регіональний розподіл присвоєних звань «Заслужений винахідник України» в 1991-2015 рр.

1.	АР Крим (із м. Севастополь)	17	14.	Миколаївська обл.	11
2.	Вінницька обл.	3	15.	Одеська обл.	11
3.	Волинська обл.	1	16.	Полтавська обл.	2
4.	Дніпропетровська обл.	19	17.	Рівненська обл.	7
5.	Донецька обл.	24	18.	Сумська обл.	-
6.	Житомирська	-	19.	Тернопільська обл.	11
7.	Закарпатська обл.	9	20.	Харківська обл.	17
8.	Запорізька обл.	5	21.	Херсонська обл.	3
9.	Івано-Франківська обл.	4	22.	Хмельницька обл.	1
10.	Київська обл. (із м. Київ)	44	23.	Черкаська обл.	3
11.	Кіровоградська обл.	4	24.	Чернівецька обл.	2
12.	Луганська обл.	4	25.	Чернігівська обл.	3
13.	Львівська обл.	7		Усього	212

Найбільша кількість відзнак, як випливає з наведеного в табл. 2, припадає на Київську (44 нагород), Донецьку (24), Дніпропетровську (19) і Харківську (17) області. Результати аналізу показників наукової та інноваційної діяльності в Україні [21] також відображають перевагу даних регіонів за такими показниками винахідницької активності, як кількість поданих заявок на винаходи, кількість отриманих патентів на винаходи, а також кількість використаних у діяльності підприємств запатентованих технічних рішень. Так, зокрема, у 2009 р., в якому було присвоєно найбільше нагород за останні 20 років (18 звань, з яких 8 нагород прийшлось на вказані регіони), були досягнуті наступні показники винахідницької активності:

- науковими організаціями України було подано 1 494 заявки на видачу патентів на винаходи [21], з яких 875 заявок (58,5%) – організаціями зі вказаних 4 областей (Київської (із м. Київ), Донецької, Дніпропетровської, Харківської);

- науковими організаціями України було отримано 1 650 патентів на винаходи, з яких 1 001 патент (60,6%) – організаціями зі вказаних 4 областей;

- у діяльності підприємств України було використано 2 161 запатентований винахід та 3 780 корисних моделей, з яких 3 016 винаходів та корисних моделей (50,7%) – організаціями з 4 областей.

Надалі дослідимо динаміку кількості присвоєних звань «Заслужений винахідник України» у цих 4 областях, на які припадає 104 нагороди з 212 (49,0 %), див. табл. 3.

Таблиця 3

Кількість присвоєних звань «Заслужений винахідник України» у 1991–2015 рр. у Київській, Донецькій, Дніпропетровській і Харківській областях

	1991-1995 (5 років)	1996-2000 (5 років)	2001-2005 (5 років)	2006-2010 (5 років)	2011-2015 (5 років)	1991-2015 (25 років)
Київська обл. (із містом Київ)	14	15	3	10	2	44
Донецька обл.	4	5	2	11	2	24
Дніпропетровська обл.	8	5	2	2	2	19
Харківська обл.	4	2	7	1	3	17
Всього нагород у 4 областях	30	27	14	24	9	104
Всього нагород в Україні	54	48	28	51	31	212
Частка нагород 4 областей у загальній кількості нагород в Україні	55,5%	56,2%	50,0%	47,0%	29,0%	49,0%

Як слідує з наведеного в табл. 3, на протязі трьох періодів з 2001 по 2015 років частка нагород 4 областей зменшилась із 50,0% у 2001-2005 рр. до 47,0% та 29,0% протягом 2006–2010 рр. та 2011–2015 рр. відповідно, не дивлячись на збільшення кількості отриманих нагород із 14 у 2001–2005 рр. до 24 у наступному періоді.

Надалі розглянемо структуру регіонального розподілу присвоєних звань протягом 2001–2005 та 2011–2015 рр., де кількість нагороджень була майже однаковою – 28 та 31 відзнак відповідно, див. табл. 4.

Таблиця 4

Структура регіонального розподілу присвоєних звань
«Заслужений винахідник України» в 2001-2005 та 2011-2015 рр.

		2001-2005 (5 років)	2011-2015 (5 років)
1.	Київська обл. (із м. Київ)	3	2
2.	Донецька обл.	2	2
3.	Дніпропетровська обл.	2	2
4.	Харківська обл.	7	3
5.	Одеська обл.	2	2
6.	Запорізька обл.	1	2
7.	Івано-Франківська обл.	2	1
8.	Луганська обл.	2	1
9.	Закарпатська обл.	1	1
10.	Черкаська обл.	1	1
11.	Чернігівська обл.	2	-
12.	Кіровоградська обл.	1	-
13.	Херсонська обл.	1	-
14.	Вінницька обл.	1	-
15.	АР Крим (із м. Севастополь)	-	3
16.	Тернопільська обл.	-	3
17.	Рівненська обл.	-	3
18.	Миколаївська обл.	-	2
19.	Львівська обл.	-	2
20.	Волинська обл.	-	1
	Усього	28 звань	31 звання

Якщо у 2001–2005 рр., згідно табл. 4, було нагороджено винахідників із 14 областей України, то у 2011–2015 рр. – із 16 областей. У 2011–2015 рр. винахідники з 6 регіонів (Волинська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська області, АР Крим) з'явились у переліку нагороджених. При цьому у переліку нагороджених 2011–2015 рр. немає представників таких 4 областей, як Кіровоградська, Вінницька, Херсонська та Чернігівська.

Тож можна констатувати, що суттєве зменшення частки сумарної кількості нагород 4 областей (Київської, Донецької, Дніпропетровської, Харківської) у загальній кількості нагород в Україні з 50,0% (2001-2005) до 29,0% (2011-2015) відбулось переважно за рахунок зміни структури регіонального розподілу нагороджених та зменшення кількості нагород, отриманих винахідниками Харківської області.

Пошук чинників зниження кількості нагород Київської, Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей виконаємо за допомогою аналізу показників винахідницької активності в 2013 році. Так, згідно [22], у 2013 р.:

- в результаті діяльності наукових організацій було подано 2 965 заявок на видачу патентів України на винаходи, з яких 1 818 заявок (61,3%) – заявниками вищерозглянутих 4 областей;

- науковими організаціями отримано 2 731 патент України на винахід, з яких 1 728 патентів (63,2%) – заявниками 4 областей;

- кількість використаних у діяльності підприємств запатентованих технічних рішень в Україні склала 5 219 винаходів та корисних моделей, з яких 3 374 (64,6%) – на підприємствах 4 областей.

Отже, одночасно зі зменшенням частки кількості отриманих у 4 регіонах нагород із 47,0-56,2% у 1996-2010 рр. до 29,0% у 2011-2015 рр. усі розглянуті показники винахідницької активності зросли у 2013 році в порівнянні з наведеними показниками 2009 року. При цьому частка 4 регіонів також збільшилась, а саме: кількість поданих науковими організаціями заявок на видачу патентів України на винаходи зросла з 51,8% до 61,3%; кількість отриманих науковими організаціями патентів України на винаходи – з 60,6% до 63,2%; кількість використаних у діяльності підприємств запатентованих технічних рішень – із 50,7% до 64,6%.

ВИСНОВКИ

Стимулювання винахідницької діяльності є передумовою для збільшення рівня інноваційної активності організацій. Певну роль в цьому контексті відіграє заохочення авторів винаходів і корисних моделей, а також осіб, які сприяють винахідництву, шляхом присудження державних нагород. Присвоєння почесного звання «Заслужений винахідник України» протягом 1991–2015 років відбувалось щорічно, при цьому відзнаки отримало 212 осіб із 23 регіонів України. 104 нагороди із 212 (49,0%) отримали представники 4 регіонів України – Київської (із містом Київ), Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей. Частка використаних в діяльності підприємств зі вказаних 4 регіонів винаходів та корисних моделей у 2013 році склала 64,6%. В наступних роботах буде досліджено аспекти матеріального та нематеріального стимулювання винахідницької активності, технічної творчості й раціоналізаторства на закордонних підприємствах і в організаціях України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петрова І.Л. Особливості стимулювання інноваційної діяльності / Петрова І.Л. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2009. – С. 139–142.

2. Андрощук Г. Стимулювання результатів інтелектуальної діяльності: уроки для України / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність в Україні. – 2013. – № 1. – С. 55–63.

3. Андрощук Г. Економіко-статистичний аналіз винахідницької активності в Україні / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність в Україні. – 2013. – № 11. – С. 27–33.

4. Крайнєв П. П. Патентування винаходів в Україні : монографія / П. П. Крайнєв, Л. І. Работягова, І. І. Дятлик. За ред. П. П. Крайнєва. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 340 с. – Бібліогр.: с. 335–338.

5. Енциклопедія інтелектуальної власності / За ред. проф. П.П. Крайнєва. – К.: Старт–98, 2012. – 660 с.

6. Амоша О.І. Інноваційна діяльність у регіональному розрізі: перешкоди, стимули, перспективи / О. І. Амоша, Л. Г. Мельцер // Интеллектуальная собственность. Использование. Внедрение. Передача. Информационно-методический сборник по защите и внедрению интеллектуальной собственности (рус. и укр.) / Составление, вступление, ред. Ю.Н. Киклевич, С.Н. Цесаренко; Донецкое региональное отделение Академии технологических наук Украины. – Донецк: МЧП «ВИК».– 2007. – С. 40–50.

7. Горнісевич А. Деякі проблеми регулювання відносин щодо результатів інтелектуальної діяльності / А. Горнісевич // Інтелектуальна власність в Україні. – 2014. – № 10. – С. 59–63.

8. Енциклопедія «Хто є хто в Україні» [Електронний ресурс]: – Державні нагороди України. Кавалери та лауреати. Довідково-енциклопедичне видання / Уклад.: Болгов В.В., Болгов І.В. – К.: Інститут біографічних досліджень. – Режим доступу: http://who-is-who.ua/main/project/19.

9. Винаходи та інновації. Винахідники України. К., ТОВ «Логос Україна», 2010 – 168 с.

10. Винаходи та інновації. Винахідники України (2 том). [Електронний ресурс]: – Видавничий центр «Логос Україна», 2012. – Режим доступу: http://www.logos.biz.ua/proj/vynahid/vol2/.

11. Винахідники України – еліта держави. Винаходи та інновації [Електронний ресурс]: – Видавничий центр «Логос Україна», 2014. – Режим доступу: http://www.logos.biz.ua/proj/vynahid/vol3/.

12. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби інтелектуальної власності України. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/ip-strategy28082014.

13. Шевченко В. Тренд в стимулюванні винахідництва відзнаками / В. Шевченко // Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність в Україні». – 2014. – № 10. – С. 31–34.

14. Шевченко В. Тренд в стимулюванні раціоналізаторства: державні відзнаки / В. Шевченко, В. Плескач, І. Дробітько // Науково-практичний журнал «Інтелектуальна власність в Україні». – 2014. – № 11. – С. 22–26.

15. Закон України «Про державні нагороди України». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 21, ст.162.

16. Указ Президента України «Про почесні звання України» від 29 червня 2001 року N 476/2001.

17. Указ Президента України «Про Порядок представлення до нагородження та вручення державних нагород України» від 19 лютого 2003 року N 138/2003.

18. Закон України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 7, ст. 32.

19. Президент України. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]: – Офіційні документи. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/documents/.

20. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]: – Законодавство України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main.

21. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2009 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2010. – 347 с.

22. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2013 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2014. – 314 с.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2015 р.